

“РОСІЙСЬКІ” ЕМІГРАНТИ В ІЗРАЇЛІ

Леся МУШКЕТИК

Рецензія на книгу: Еленевская М. и Фиалкова Л. Русская улица в еврейской стране / Исследование фольклора эмигрантов 1990-х в Израиле. — М.: Ин-т этнол. и антроп. РАН, 2005. — Ч. 1. — 354 с.; Ч. 2. — 244 с.

Книга викладача Ізраїльського інституту технології (Техніону) М. Єленевської та наукового співробітника Хайфського університету Л. Фіалкової присвячена проблемам еміграції та облаштування в новій країні євреїв з колишнього Радянського Союзу.

Це дослідження відрізняється від подібних тим, що ґрунтується на особистих оповідях людей, його предметом, за висловлювом авторів, є “насамперед люди, їх думки, спогади і почуття, а не газети, журнали та фільми... Культурологічні дослідження інтердисциплінарні за своєю природою, тому й дана книга органічно пов’язана з фольклористикою, антропологією, лінгвістикою, соціальною психологією, політичними науками та географією. Нас цікавлять як загальні проблеми еміграції, так і її ізраїльська специфіка” [т. 1, с. 10].

У вступі дослідниці характеризують усні оповіді як жанр сучасного фольклору чи постфольклору та їх значення у житті суспільства, й емігрантів зокрема. Вони розкривають їх специфіку, різновиди, в подальшому називаючи ці оповіді наративами, інтерв’ю, висловлюваннями, міфами тощо, подають літературу з даного питання.

Цінність і достовірність вивчення підкреслює той факт, що вони велися так би мовити “зсередини”, адже М. Єленевська та Л. Фіалкова самі є емігрантками, пройшли весь складний шлях “вживання” в нове середовище, й добре розуміють проблеми своїх інформаторів. Дослідження проводилися у формі неструктурованих інтерв’ю, тобто вільних бесід з емігрантами. Усього опитано 100 жінок та 43 чоловіка різного віку, які прибули до Ізраїлю з різних республік колишнього СРСР й розселилися по всій країні. Матеріал загалом охоплює 7 основних тем: причини еміграції; перші враження про Ізраїль; контакти з ізраїльтянами (євреями та арабами); досвід роботи/навчання в Ізраїлі; використання вільного часу до й після еміграції; традиції та звички до й після еміграції; мова та її вживання [т. 1, с. 33].

Розділи у книзі побудовані таким чином, що спершу подається характеристика даної тематики, огляд досліджень, а далі наводяться конкретні оповіді інформаторів, їхні відповіді на поставлені запитання, а також пояснення та коментарі до цих оповідей. Насамкінець дається тлумачення певних ізраїльських реалій та назв.

Таким чином, перед нами, як у калейдоскопі, проходять різні людські долі, думки, почуття, що в кінці праці складаються у цілісну картину.

У наш час т. зв. “російське” населення Ізраїлю, основна частина якого прибула з наймасовішою хвилею еміграції 1990-х років, за офіційною статистикою становить близько мільйона, тобто шосту частину жителів усєї країни, і значно відрізняється від решти населення. Емігранти останньої “ковбасної” алії (дослівно, сходження, тобто повернення), на відміну від дисидентів 70-х років, їхали до Ізраїлю не з ідейних причин, як того чекали там, а набагато прозаїчніших. Як зазначають дослідниці, фактори еміграції були скоріше “тими, що виштовхували” з СРСР, а не “тими, що вабили” до Ізраїлю. Такими основними причинами, згідно інтерв’ю були: лавина (всі поїхали й ми поїхали); погіршення економічної ситуації; антисемітизм; діти вирішили емігрувати; задля дітей; зростання злочинності; військові конфлікти на Кавказі; відсутність майбутнього; чорнобильська катастрофа тощо [т. 1, с. 47].

У зв’язку з цим значне місце увага в книзі відводиться проблемам ідентифікації та самооцінки інформаторів, їх метаморфозам в Ізраїлі. Часто це значне розчарування ставленням до них в ізраїльському суспільстві, яке виявилось неоднорідним, і з плином часу почало остерегатися новоприбулих як конкурентів, називаючи їх збірним поняттям “русим”. Крім цих факторів, значна ідентифікація емігрантів з російською культурою призвела до того, що вони не зливаються з корінним населенням, не асимілюються, а складають окрему компактну спільноту, продовжуючи послуговуватися ро-

сійською мовою, й таким чином не вписуються в теорію “плавильного” котла еміграції, яка, зрештою, зазнала фіаско в Ізраїлі. З гумором яким насичено багато оповідей інформаторів, про це каже один з них: у Союзі вони були своїми серед чужаків, а в Ізраїлі стали чужими серед своїх. Або ж: ізраїльтяни люблять імміграцію, та не люблять емігрантів.

Сюди, а також до інших розділів автори органічно включають пояснення характерних ізраїльських термінів та реалій, подеколи вигаданих емігрантами або ж офіційних. Назва еліти суспільства — корінних ізраїльтян — сабри; вихідці з Європи — ашкенази, з Азії та Африки — сефарди; оліми — “російські” репатріанти; “кошик абсорбції” — грошова та ін. підтримка новоприбулих тощо.

У розділі про образ чужинця дослідниці спочатку розкривають його трактування російській літературі та фольклорі, а далі переносять у середовище інформаторів. Тут вони наводять цікаві оповіді про власне ім'я чи прізвище, яке може звучати як російське чи єврейське, залежно від обставин і країни перебування.

Це також формування образу ворога, зокрема ставлення емігрантів до арабів. Так, на с. 198 [т. 1] подано 6 відповідей на запитання про арабів у діапазоні від негативних до позитивних. З власного досвіду перебування в країні мені пригадалося, як що звучав на сторінках російськомовних газет під час чергового конфлікту з Ліваном близько семи років тому: один з пенсіонерів у стилі часів Другої світової війни писав: не віддамо Голанські висоти! Станемо на смерть за Голани!

Час і простір, які широко вивчаються культурологією, теж знайшли своє відображення в емігрантських дослідженнях. Це, зокрема, образ власного житла, прихистку, який часто втрачає своє значення в Ізраїлі, оскільки придбання власної квартири тут часто є проблемою через високі ціни. Це й певна “клаустрофобія” в Ізраїлі після широких просторів Росії чи України. Від давності перебування в країні залежить статус людини, місце проживання: більш престижними вважаються великі міста, гіршими — поселення в пустелі чи неподалік арабських територій. Певні труднощі у пристосуванні виникають і у іншому відліку часу за єврейським календарем, вихідними та іншими днями тижня тощо. Певна плутанина

присутня і в святкуванні “радянських” та місцевих свят, вживанні кошерних та більш звичних для прибулих страв із свинини тощо.

Репатріанти мають різні погляди і на проблему Схід — Захід стосовно Ізраїлю, який до еміграції уявлявся їм або міні-Європою на Сході, або ж чимось екзотичним зі східної казки.

Другий том книги має підназву — “Нові ізраїльтяни: на межі культур на мов”. Тут йдеться про певні міфи, поширені серед емігрантів, та їх перенесення на дійсність. Цікаво, що більшість інформаторів пояснює успіх в еміграції, тобто вдале працевлаштування, гарну платню тощо не особистісними якостями, а щасливим випадком, везінням. Певна роль відводиться тут також віщим снам, пророцтвам.

Один з розділів присвячено новому життю фольклору в Ізраїлі, який автори поділяють на російсько-єврейський, традиційний російський та радянський. Найбільш популярним жанром є анекдот, зокрема із серії про Леніна, Чапаєва, Пушкіна та ін., для якого характерне змішування мовних і соціальних кодів. Крім того, розповсюджене пародіювання фольклорних жанрів — казок, легенд тощо. Широко вживаються прислів'я та приказки, віршовані жанри, зокрема частушки, садистські віршики. І справді, в Ізраїлі нам довелося побувати на кілька самодіяльних концертів, присвячених різним урочистим датам. Тут виконувалися класичні музичні твори, пісні та вірші українських та російських композиторів, фольклорні пісні й танці, анекдоти, жарти тощо, причому виконавці були переважно пенсійного віку. Складалося враження, ніби перебуваєш у концертному залі СРСР 60—70-х років. Так само у старшого покоління законсервувалися традиції у харчуванні, влаштуванні колективних свят, зокрема днів народження та інших дат, у ресторанах, де звучать мелодії їхньої молодості і подаються страви, що були колись популярні у країні, з якої вони виїхали. В Ізраїлі існує також мережа “російських” магазинів, бібліотек, обштинних центрів, театрів, клубів, популярні й КВК. Сюди часто приїздять відомі співаки та колективи з країн колишнього Радянського Союзу.

Щодо мови, то іврит вивчають не всі, хоча для вдалого облаштування в країні без нього не обійтись. Старше покоління спілкується переважно російською, вихідці із західних областей України — українською. Принагідно

значимо, що в Ізраїлі існує Товариство етнічних українців. Загалом же автори розрізняють наступні форми засвоєння мови: “напівмовність”, двомовність, багатомовність.

У кінці книги подається ґрунтовна бібліографія з теми російською та англійською мовами, а також словник термінів.

Безсумнівним достоїнством книги є її інформативність і багатоплановість, постановка проблем з багатьох галузей знань, що дає змогу далі розгорнути дослідження з якоїсь конкретної проблематики. До того ж, книга поєднує в собі якості наукової роботи й популярного видання. Мова її проста й доступна, стиль — від наукового, науково-популярного до публіцистичного та розмовного. Таким чином, вона адресована не лише науковцям, а й широкому загалу читачів. Очевидно, вона може надати й реальну допомогу мігрантам у пристосуванні до нових обставин.

Слід зазначити, що ця книга щира й правдива, як в інтерв'ю, так і у коментарях та поясненнях самих інтерв'юєрів, які намагаються подавати їх об'єктивно, відсторонено. Й, на решті, вона просто цікава, оскільки відкриває новий, невідомий для багатьох світ “землі обітованої” — Ізраїлю, що був колискою багатьох культур і релігій, а також нові грані внутрішнього світу людини, яка мобілізує свої сили в складних і неоднозначних життєвих обставинах.

У рецензії на книгу: “Еленевская М., Филалкова Л. Русская улица в еврейской стране // Исследование фольклора эмигрантов 1990-х в Израиле. — М., 2005. — Ч. 1, 2 дається характеристика усних оповідей емігрантів 1990-х рр. з колишнього СРСР, методів польової роботи дослідниць, а також огляд основної тематики і проблематики цієї доволі об'ємної книги.

БІБЛІОГРАФІЯ ПРАЦЬ З НАРОДОЗНАВСТВА

Ольга РОЄНКО,
Тетяна КРАВЧЕНКО

ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Аліксійчук О. Дитячий фольклор Поділля: (антол. нар. творчості). — Кам'янець-Подільський: К.-Поділ. держ. ун-т, 2005. — 74 с.

Амроян Й. Повтор в структурі фольклорного тексту (на матеріалі русських, болгарських і чеських сказочних і заговорних текстів). — М.: ГРЦРФ, 2005. — 294 с.

Бріцина О. Українська усна традиційна проза: питання текстології та виконавства / За ред. В. Гацака та Г. Довженок; НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського. — К.: ІМФЕ, 2006. — 396 с.

Ваврик О. Кобзарські школи в Україні / НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського. — Тернопіль: Збруч, 2006. — 222 с.

Войтович В. Антологія українського міфу. У 3 т. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2006. — Т. 1. — 912 с.

Войтович В. Міфи та легенди давньої України. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2006. — 392 с.

Гинзбург К. Мифы, эмблемы, приметы: морфология и история; сб. ст. / Пер. с. ит. — М.: Новое изд-во, 2004. — 384 с.

Данилевська Н. Ой ти, калито, ой медо-вая: [Календ.-обряд. дійство “Калита”] / Н. Данилевська, М. Ткач. — К.: Укр. центр духов. культури, 2004. — 70 с.

Іванівська О. Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктивності. — К.: ТОВ УВПК “ЕксОб”, 2005. — 226 с.

Катернога М. Українська криниця. — К.: Техніка, 2006 (Нар. джерела). — 136 с.

Квітка К. Українські народні мелодії / НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського; Упоряд. та ред. А. Іваницький; Відп. ред. Г. Скрипник. — К.: Поліграф-Консалтинг, 2005. — Ч. 2: Коментар. — 383 с.

Козар Л. Борис Грінченко як фольклорист: Монографія. — К.: ВЦ ІПК ДСЗУ, 2005. — 149 с.

Костина А. Массовая культура как феномен постиндустриального общества. — 2-е